

XIV–XV ASRLARDA ANGLIYA

IIV SURXONDARYO AKADEMIK LITSEYI TARIX FANI O'QITUVCHISI

MAMATXOLOV AZIZ BAXTIYOROVICH

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XIV–XV asrlarda Angliyaning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti o'rganiladi. Davrning asosiy jarayonlari — Yuz yillik urush, 1348–1349 yillardagi vabo epidemiyasi, 1381 yilgi dehqonlar qo'zg'oloni hamda Yorklar va Lankasterlar o'rtasidagi “Alo va Oq atirgullar urushi” tahlil qilinadi. Maqolada monarxiya va parlament o'rtasidagi munosabatlarning o'zgarishi, iqtisodiyotning bozor munosabatlariga o'tishi, ijtimoiy tabaqalarning qayta shakllanishi hamda madaniy hayotdagi yuksalishlar keng yoritiladi.

XIV–XV ASRLARDA ANGLIYA

Kirish

XIV–XV asrlar Angliya tarixida burilish nuqtasi bo'ldi. Bu davr siyosiy beqarorlik, qattiq epidemiyalar, iqtisodiy inqirozlar va yirik urushlar bilan belgilandi. Shunga qaramay, aynan shu jarayonlar orqali mamlakat asta-sekin O'rta asrlar dunyosidan chiqib, Erta Yangi davr sari qadam qo'ydi. Feodal tartiblar yemirila boshladi, yangi iqtisodiy munosabatlar shakllandi, parlamentning roli kuchaydi va markazlashgan davlatning poydevori yaratildi.

I. Siyosiy rivojlanish

1.1. Monarxiya va parlament

XIV–XV asrlarda Angliyada parlament tizimi kuchaya boshladi. Avval faqat soliqlarni tasdiqlash vazifasiga ega bo'lgan parlament asta-sekin:

- qonunchilikdagi muhim qarorlar,
- davlat xarajatlarini nazorat qilish,
- podsho siyosatini cheklash

kabi keng vakolatlarga ega bo'ldi.

Palata of Commons (Quyi palata) ayniqsa ta'sirli bo'lib, unda ritsarlar, shahar vakillari va savdogarlar ishtirok etardi. Bu esa Yangi davr boshidagi parlamentar tizim uchun asos bo'ldi.

1.2. Yuz yillik urush (1337–1453)

Angliya va Fransiya o'rtasidagi uzoq davom etgan urush mamlakatning siyosiy va iqtisodiy hayotiga kuchli ta'sir qildi.

Urushning Angliya uchun asosiy oqibatlari:

- milliy o'zlikning shakllanishi;
- ritsarlik doirasining tanazzuli;
- qurolli kuchlarni saqlashning qimmatlashuvi;
- parlamentning moliyaviy nazorati kuchayishi.

Urush boshida Kresi (1346), Puatye (1356) kabi muhim g'alabalar bo'lsa-da, XV asr o'rtalariga borib Angliya Fransiya'dagi deyarli barcha hududlarni yo'qotdi, faqat Kaledagi (Kale) hudud saqlab qolinadi.

1.3. Alo va Oq atirgullar urushi (1455–1487)

Yorklar va Lankasterlar sulolalari o'rtasidagi ichki urush Angliya tarixidagi eng og'ir siyosiy inqirozlardan biri bo'ldi.

Urushning kengaytirilgan oqibatlari:

- ko‘plab yirik aristokrat oilalarining yo‘q bo‘lishi;
- feodallar kuchining zaiflashuvi;
- davlat boshqaruvida markazlashuvning zarurati;
- xalqning podshoga bo‘lgan ishonchining tiklanishi.

1485 yilda Genrix VII Tudor taxtga chiqib, urushni tugatdi va yangi sulola hukmronligi boshlandi.

II. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish

2.1. 1348–1349 yillardagi vabo epidemiyasi (Qora o‘lim)

Chumani epidemiyasi Angliya aholisining uchdan bir qismi yoki yarmini yo‘q qildi. Bu hodisa ijtimoiy tuzumni tubdan o‘zgartirdi.

Asosiy oqibatlar:

- ishchi kuchi tanqisligi;
- ish haqlarining keskin oshishi;
- feodal majburiyatlarining susayishi;
- dehqonlarning qo‘shimcha erkinlikka erishishi.

Ushbu jarayonlar tufayli Angliyada **bozor iqtisodiyoti** tez shakllandi.

2.2. Agrar tizimdagi o‘zgarishlar

Yer egalik munosabatlari asta-sekin feodal tizimdan uzoqlasha boshladi. Chorvachilik, ayniqsa qo‘ychilik rivojlandi. Sababi:

- bo‘yoqchilik va to‘qimachilik sanoati uchun jun eksporti muhim bo‘ldi;
- dala yerlari keng miqyosda yaylovga aylantirildi;

- mustaqil fermer xo‘jaliklari paydo bo‘ldi.

Bu jarayon Angliyani Yevropaning asosiy jun eksport qiluvchisiga aylantirdi.

2.3. 1381 yilgi dehqonlar qo‘zg‘oloni

Wot Tayler boshchiligidagi qo‘zg‘olon ijtimoiy norozilikning eng yirik namoyonlaridan biri bo‘ldi.

Qo‘zg‘olon sabablari:

- ish haqlarini cheklashga urinishlar,
- ortiqcha soliqlar,
- urush xarajatlari,
- feodal talablarining davom etishi.

Garchi qo‘zg‘olon bostirilgan bo‘lsa-da, u feodal tizimning yemirilishini tezlashtirdi. XV asrga kelib ingliz dehqonlarining aksariyati shaxsiy jihatdan erkin bo‘ldi.

III. Madaniy va diniy hayot

3.1. Adabiyot va san’atdagi yuksalish

XIV–XV asrlarda ingliz madaniyati sezilarli darajada rivojlandi. Eng yirik adib — **Geoffrey Chaucer**, “Kenterberi hikoyalari” muallifi bo‘lib, uning asarlari:

- ingliz tili nufuzi oshganini,
- realistik tasvir kuchayganini,
- jamiyatning turli qatlamlarini aks ettirganini

ko‘rsatadi.

Shuningdek, diniy dramatik asarlar, xalq qo'shiqlari, mif va afsona hikoyalari keng tarqalgan.

3.2. Chirkov va diniy islohotlar

XV asrga kelib cherkovning boyligi va hokimiyati tanqid qilina boshladi. Jon Viklif ta'limoti asosidagi **Lollardlar harakati** diniy islohotlar g'oyasini ilgari surdi:

- Injilning ingliz tiliga tarjimasi;
- ruhoniylarning boyligiga qarshi chiqish;
- har bir insonning imon erkinligini qo'llab-quvvatlash.

Bu harakat Reformatsiya uchun ma'naviy asos bo'lib xizmat qildi.

IV. Tudorlar davriga o'tish

Genrix VII Tudor hukmronligi (1485–1509) Angliyada markazlashgan davlat tizimini mustahkamladi.

Uning siyosiy islohotlari:

- feodallar kuchini cheklash,
- soliqlarni tartibga solish,
- savdo va kemasozlikni rivojlantirish,
- davlat apparatini mustahkamlash.

Natijada Angliya XV asr oxiriga kelib iqtisodiy jihatdan barqaror, siyosiy jihatdan markazlashgan va tashqi savdoga yo'naltirilgan davlatga aylandi.

Xulosa

XIV–XV asrlar Angliya uchun o'ta murakkab, ammo taraqqiyotga yo'l ochgan davr bo'ldi. Bu asrlarda:

- feodalizm yemirildi,
- dehqonlarning ijtimoiy maqomi yuksaldi,
- parlamentning mavqei kuchaydi,
- iqtisodiyot bozor tizimiga yaqinlashdi,
- yangi madaniy yuksalish sodir bo'ldi,
- Tudorlar davlatni markazlashtirdi.

Ushbu omillar Angliyaning Yangi davrda kuchli, savdo-iqtisodiy jihatdan rivojlangan davlatga aylanishi uchun asos yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Trevelyan J. **Angliya ijtimoiy tarixi**. London–Moskva.
2. Hilton R. **Keyingi O'rta asrlarda ingliz dehqonlari**. Oxford University Press.
3. Southgate L. **Angliya o'rta asrlarda**.
4. McFoll J. **Angliya tarixi. O'rta asrlar**.
5. Huizinga J. **O'rta asrlarning so'nggi kuni**.
6. Froissart J. **Xronikalar**.
7. Morton A. **Angliya tarixi. Qisqa sharh**.
8. Cambridge Medieval History. Vol. III.